

Cesty Václava Mencla za architekturou

(v letech 1925–1973)

Kateřina Pařízková

NÁRODNÍ
MUZEUM

Cesty Václava Mencia za architekturou

(v letech 1925–1973)

Kateřina Pařízková

Národní muzeum

Praha 2022

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/16.II.b, 00023272).

Recenzenti:

doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

PhDr. Zuzana Kříhová, PhD.

Vědecký redaktor:

PhDr. Klára Woitschová, Ph.D.

Fotografie na obalu: Persepolis, Írán, negativ, foto V. Mencl, 4. 5. 1973.

© Národní muzeum, 2022

© Kateřina Pařízková, 2022

ISBN 978-80-7036-729-2 (pdf)

Obsah

Úvod.....	4
I. část – Menclovy studijní a pracovní cesty.....	7
A odkud to víte?	8
Cesty vykonané za studií.....	10
Slovensko – pracovní pobyt 1930–1939	14
Pracovní cesty po Čechách a Slovensku 1939–1971	21
Cesty se studenty po Čechách a Slovensku	30
Jak se vlastně cestovalo?	34
II. část – Cesta do Persie	39
Cestovní deník Václava Mencla z cesty do Persie	40
Co cestě předcházelo	43
Ediční poznámka k cestovnímu deníku z Persie	49
Přepis deníku	54
Závěrem	157
Seznam vyobrazení	159
Prameny a použitá literatura	169
Bibliografie Václava a Dobroslavy Menclových.....	172
Seznam zkratk k článku i bibliografii	183
Summary.....	186

Na podzim roku 2018 proběhlo na půdě Akademie věd ČR již 7. zasedání k problematice písemných pramenů pro dějiny umění. Tentokrát byli hlavním a jediným tématem manželé Dobroslava a Václav Menclůvi, a tak se také zasedání stalo mimo jiné důstojnou připomínkou 40. výročí jejich tragického úmrtí. Na zasedání, které spolupořádaly Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i., a Archiv Národního muzea, byli pozváni zástupci různých institucí v České i Slovenské republice, ve kterých oba manželé působili či se kterými spolupracovali, aby společně doložili, kde všude se lze s archivními prameny vzešlými z díla manželů Menclových setkat a jak je lze dále badatelsky využívat. O činnosti a způsobu práce v Čechách a na Slovensku uznávaného historika umění Václava Mencla bylo již uveřejněno mnoho studií a článků, samostatnou monografií jsou mu dodnes umělečtí historici dlužni.¹

Doc. Dr. techn. Ing. arch. Václav Mencl (* 16. 1. 1905 Plzeň – † 27. 7. 1978 Sušice) byl synem ředitele stavebního úřadu v Plzni, po maturitě na plzeňské reálce pokračoval v rodinné tradici a vystudoval Fakultu architektury a pozemního stavitelství na ČVUT v Praze. Během svého studia docházel na přednášky a semináře na Teologickou a Filozofickou fakultu UK. Václav Mencl se samostudiem a dychtivostí po poznání zabýval vedle architektury také archeologií, etnografií, památkovou péčí, dějinami umění, pedagogikou a filozofií. Tento interdisciplinární přístup mu byl vlastní po celou dobu jeho dlouhého vědeckého života a dodnes přináší své plody. Celoživotní spolupráce s manželkou Dobroslavou (roz. Vavroušková, * 2. 1. 1904 Přerov – † 19. 11. 1978 Plzeň) se odráží v mnoha publikacích, které společně připravili k vydání. Dobroslava Menclová chtěla po absolutoriu na střední škole v Bučovicích uplatnit své malířské vlohy, a tak přerušila studia architektury na ČVUT v Brně (1923–1926) a přestoupila na pražskou Akademii výtvarných umění do ateliéru Josefa Loukoty. Studia nakonec přeci jen

---

¹ BENEŠOVSKÁ Klára, *Kauza Václav Mencl: někdo musí z kola ven*. Příspěvek k výuce dějin umění v letech 1938–1952. Umění 3, roč. LXVI, 2018, s. 194–203 • Táž: *The Epilogue of the „Orient oder Rom“? debate in the 1970s. The Forgotten Work of Václav Mencl*, in: Ivan Foletti – Francesco Lovino (edd.), *Orient oder Rom. History and Reception of a Historiographical myth (1901–1970)*, Viella Roma 2018, s. 147–162. • ČIŽINSKÁ Helena, MUCHKA Ivan P., *Václav Mencl, znalec a pedagog*. Staletá Praha, roč. XXXI, č. 1, 2015, s. 162–166. • SOUKUPOVÁ Helena, *Stodesáté narozeniny Václava Mencla*, Průzkumy památek XXII., 2015, č. 1, s. 1–6. • Táž: *Odkaz Václava Mencla, 16. 1. 1905 – 28. 7. 1978*, in: ZPP LXVIII, 2008, č. 6. • Táž: *Cena ministra kultury za památkovou péči v roce 2004 Václavu Menclovi*, in: ZPP LXIV, 2004, č. 5, s. 449–453. • DVOŘÁKOVÁ Vlasta, *Za Dobroslavou Menclovou*, in: Umění XXXIII, 1985, s. 345–350. • Táž: *Jako by to bylo včera*. Pocta V. Menclovi k sedmdesátinám, Umění XXVI., 1978, s. 444–447. • Táž: *Václav Mencl*, in: Kapitoly z českého dějepisu umění II., Praha 1987, s. 317–325. • KRAMEROVÁ Daniela, *We sell dreams: Work commissioned by the Shah of Iran from czech artist in the 1970s*, in: Umění LXI., 2013, č. 4, s. 341–355. • CIULISOVÁ Ingrid, *Dejepis umenia na Slovensku* (vybrané kapitoly), Vydavateľstvo VEDA, Bratislava 2011. • Táž: *Pamiatkár Václav Mencl*, in: Pamiatky a muzeá 6, 1993, s. 10–12. • Táž: *Lesk a bieda slovenskej kunsthistorie I.*, Slovenský dejepis umenia 1919–1938, in: ARS +, 1993, s. 66–75. • OROSOVÁ Martina, *Dielo manželov Menclovcov v oblasti záchrany kultúrneho dedičstva Slovenska*, in: Zborník SNM. Etnografia, roč. XCVII, 2003, č. 44, s. 60–74. • BOŘUTOVÁ Danuta – ORIŠKO Štefan, *Pocta Václavu Menclovi*, in: Zborník študií k otázkám interpretácie stredo-európskeho umenia, Katedra dejín výtvarného umenia FF Univerzity Komenského Bratislava 2000. • MOJŽIŠOVÁ Halina – OROSOVÁ Martina – PLÁVKOVÁ Viera, *Václav Mencl v archívnych dokumentoch Pamiatkového ústavu*, Bratislava 2000. • GULDAN Patrik, ed., *Kolokvium Život a dieľo Václava Mencla na Slovensku*, Uměleckohistorická spoločnosť Slovenska, Bratislava 1999, 114 s. • PEJŠA Jirí, *Doktor a jeho přátelé*, Plzeň 1987. • BAKOŠ Ján, *Dějiny a koncepce středověkého umenia na Slovensku*, Tatran, Bratislava 1984. • Po tragické smrti obou manželů v roce 1978 bylo vydáno několik nekrologů z pera Františka DVOŘÁKA, Jiřího VESELKÉHO, Josefa HOBZKA, Julia KÁLMÁNA a dalších.

Obr. 1. Václav Mencl, umělecká portrétní fotografie, nedatováno.

Obr. 2. Dobroslava Menclová, umělecká portrétní fotografie, nedatováno.

dokončila jako inženýr architekt na Fakultě architektury a pozemního stavitelství ČVUT v Praze a na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Jako své zaměření si vybrala studium historie vývoje hradní architektury. Svůj profesní život zahájila na Slovensku po boku svého manžela.

Z velkého množství materiálu, který po obou předních znalcích historické architektury v archivech různých institucí zůstal, vplynulo, kolik toho za svůj život společně navštívili, zaměřili, zakreslili a vyfotografovali. Je to objemný konvolut archiválií, týkající se významných i drobných objektů nejen v bývalém Československu, ale také v zahraničí. Alespoň zčásti zprehlednit Menclovy výzkumné, pracovní i dovolenkové cesty je cílem této práce.

Předkládaná studie se skládá ze dvou částí. V první části je z dochovaných pramenů, Menclova vlastního strukturovaného životopisu a jeho poznámek z výzkumů, ale také z uvedených publikovaných výstupů o Václavu Menclovi sestaven přehled jeho pracovních, výzkumných, studijních či soukromých cest po Československu, Evropě a Předním východě, uskutečněných v letech 1925–1973. Nejsou zde uvedeny zdaleka všechny jeho cesty, k sestavení úplného přehledu by bylo potřeba důkladněji rozebrat nejen jeho poznámky z výzkumů, uložené v různých archivech, jak je pojednáno níže, ale i celou vydanou bibliografii. Její poslední soupis byl

autorkou sestaven a vydán v roce 2018 v Časopisu Národního muzea,² na závěr této práce je soupis bibliografie doplněný o později vydané publikace znovu uveden. Ve druhé části studie je předkládán pokus o edici, tedy spíše o přepis a rekonstrukci, Menclova cestovního deníku z dlouhé cesty do oblasti Blízkého východu na území bývalé perské říše, dnešního Íránu.³ Tato cesta byla vlastně jeho poslední velkou výpravou za historií architektury a přinesla mu mnoho nových poznatků a podnětů pro jeho druhou velkou práci na dějinách evropské architektury, na které po dokončení knihy o lidové architektuře několik let před svou smrtí usilovně pracoval. Kniha *Lidová architektura* vyšla až dva roky po Menclově smrti, *Dějiny evropské architektury* vycházejí po částech teprve od roku 2019.⁴ Na úplný závěr je zařazena již zmíněná bibliografie Václava a Dobroslavy Menclových, včetně rukopisů dosud nevydaných, doplněná o rukopisy vydané po roce 2018.

---

² PAŘÍZKOVÁ Kateřina, *Život a dílo Dobroslavy a Václava Menclových v archivních fondech České a Slovenské republiky*, Časopis Národního muzea – řada historická, 2018, č. 3–4, s. 3–26. Od té doby byly z dosud nevydaných rukopisů Václava Mencla vydány již další čtyři publikace.

³ Archiv Národního muzea (dále ANM), fond Dobroslava a Václav Menclovi, i. č. 2932.

⁴ MENCL Václav, *Lidová architektura*, Praha 1980; MENCL Václav, *Dějiny evropské architektury I.–III.*, ed. Soukupová Helena, Praha 2019–2021. Poslední, čtvrtý díl dosud nevyšel [cit. 2022-10-20].

I. část

**Menclovy studijní
a pracovní cesty**

A odkud to víte?

Výzkumných cest vykonal Václav Mencl za svůj život mnoho, většinou se jednalo o cesty pracovní. Jako pedagog pořádal pro své posluchače různé exkurze, při kterých se zaměřovalo, fotografovalo a hlavně diskutovalo. Ve svém volném čase během dovolené jezdil v doprovodu manželky opět po různých lokalitách, věnoval se lidové a městské architektuře, jeho žena pak výzkumu hradů. Občas bylo těžké rozlišit, která z cest byla pracovní a která soukromá. Proto je přehled rozdělen na kapitoly – cesty za studií, cesty pracovní a cesty se studenty.

Pro sestavení celkového přehledu Menclových studijních a pracovních cest se stala východním pramenem rozsáhlá pozůstalost manželů Menclových, uložená mezi osobními fondy v Archivu Národního muzea (dále ANM). Písemnou i obrazovou pozůstalost manželů Menclových získal po jejich tragické smrti ANM v roce 1979 od Obvodního národního výboru v Praze 4, kde manželé až do své smrti v ulici Na Klaudiánce bydleli. Jednalo se o tzv. odúmrtí s ohledem na skutečnost, že nezanechali žádného dědice ani závěť a jejich pozůstalost přešla na stát. Po převzetí celé dokumentace (136 krabic a několik rolí s plány) byl vyhotoven pouze její orientační soupis, bohatě badateli využívaný a citovaný až do roku 2018. V osmdesátých letech minulého století byly Jindřichem Sobotkou z pozůstalosti vyčleněny všechny plány a skici, a z původních rolí, nešetrně složených do kartonů, utvořily zvláštní řadu nazvanou *Menclovi – plány*. Vzniklo tak 55 samostatných kartonů s vlastním inventářem. V roce 1989 evidoval a sepsal Roman Tykal všechny negativy s tematikou lidové architektury. Zbytek osobního fondu zůstal nezpracován. Teprve v roce 2016 bylo přistoupeno k řádnému uspořádání celého fondu dle archivních pravidel.⁵ Vyjmuté skici a plány byly vráceny zpět k jednotlivým lokalitám. Při pořádání a zápisu inventáře do digitálního systému inventářů Bach zde byla uvedena i stará čísla všech kartonů z původních dvou řad, aby mohly být nalezeny i dříve citované studované a publikované archiválie. V roce 2018 byla k fondu přidána také část převzatých archiválií ze Státního okresního archivu v Mostě. Jednalo se celkem o čtyři kartony archiválií a krabici fotografií Václava Mencla, pocházející z pozůstalosti historičky a Menclovy spolupracovnice dr. Heide Mannlové-Rakové. Všechny tyto písemnosti a negativy byly rozřazeny dle svého obsahu do odpovídajících kapitol již uspořádaného fondu. Jako vzácný dar byl k pozůstalosti přidán Menclův starý měchový fotoaparát i s příslušenstvím. V roce 2020 byl do ANM věnován ze soukromé sbírky rozsáhlý konvolut Menclových fotografií lidové architektury, které částečně duplikují fotografie již ve fondu obsažené. Tato část fondu zůstala doposud nezpracována a bude postupně do fondu zařazena.

Nyní [2022] má písemná část fondu Dobroslava a Václav Menclovi celkem 143 kartonů. Obrazová část na své uspořádání a zpracování ještě čeká. V současné době se postupně digitalizují

⁵ Základní pravidla pro zpracování archiválií, Odbor archivní správy a spisové služby MV CR, 2013. Dostupné na <http://www.mvcr.cz/clanek/metodiky>, zde Metodický návrh pro zpracování osobních fondů.

diapozitivy i negativy, jejich soupis a popis bude doplňován do inventáře, který je připravený k badatelskému užití na <http://vademecum.nm.cz/nm/>. Postupně přicházejí na řadu i fotografie.

Jako výchozí pramen pro soupis Menclových cest posloužil jeho vlastnoruční životopis,⁶ dále rodná, osobní i institucionální korespondence, které se však mnoho ve fondu nedochovalo.⁷ Ve fondu jsou z korespondence uložena pouze torza, hlavně z důvodu, že oba manželé využívali pro své poznámky každý volný arch papíru, a tak spousta dopisů skončila jako příležitostná makulatura a najdeme je rozmístěné po celém fondu. V době, kdy Mencl pracoval v Štátnom referátu na ochranu pamiatok na Slovensku (1930–1939), posílali oba manželé značné množství dopisů i lístků dr. Zdeňku Wirthovi,⁸ tehdejšímu sekčnímu šéfovi ministerstva školství a národní osvěty, na jeho soukromou adresu. V jeho pozůstalosti zůstal tento konvolut písemností vzácně zachován.⁹ Nabízí se tak možnost, být pouze jednostranně (Wirthovy odpovědi se naopak v osobním fondu Menclových nedochovaly), prožít téměř celý jejich slovenský pobyt. Oba spolu či jednotlivě psali sekčnímu šéfovi do Prahy o svých objevech na Slovensku, žádali jej o konzultace, revize či korektury článků, ale také o pomoc a radu při řešení problémů se spolupracovníky nebo stěhování památkového úřadu po bratislavských palácích. Celá složka korespondence manželů Menclových doktoru Wirthovi, zahrnující léta 1925–1958, je dnes digitalizovaná a volně přístupná na webových stránkách oddělení dokumentace Ústavu dějin umění AV ČR: www.udu.cas.cz/cz/sbirky/digitalizovane-prameny.

Další podstatnou část archiválií manželů Menclových opatruje slovenský Pamiatkový úrad,¹⁰ nesčetné stavebně-historické průzkumy (dříve nazývané umělecko-historický rozbor) jsou uloženy v archivech místních památkových úřadů po celé České republice. Některé další archiválie, včetně nepublikovaných rukopisů obou manželů, stále zůstávají v soukromých rukou.

Doplňující informace o Menclových studijních a pracovních pobytech v Československu či zahraničí byly dále čerpány z článků a studií jeho bývalých studentů a spolupracovníků.¹¹

Teprve v průběhu zpracování celé rozsáhlé písemné a obrazové pozůstalosti po Dobroslavě a Václavu Menclových se podařilo rozkrýt, kolik toho museli za svůj život procestovat, a to především pěšky či veřejnou dopravou. Ukázalo se, že při svých cestách si hlavně Václav Mencl vedl podrobné poznámky. Do různých zápisníků si zaznamenával průběh cesty, najeté kilometry, zhlédnuté a prozkoumané lokality. Doplnoval je poznámkami o příjezdech a odjezdech vlaků a autobusů, místech, kde přespal, či o lidech, se kterými spolupracoval. Někdy jsou to pouze

⁶ Archiv Národního muzea (dále ANM), fond Dobroslava a Václav Menclů, i. č. 8.

⁷ ANM, f. D. a V. Menclů, i. č. 24 – i. č. 192.

⁸ Zdeněk Wirth (1878–1961), historik umění, jeden ze zakladatelů památkové péče v Čechách. O něm: UHLÍKOVÁ Kristina, *Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1879–1939)*, Praha 2010.

⁹ Ústav dějin umění AV ČR (dále ÚDU), odd. dokumentace, fond Wirth Zdeněk. Digitalizováno na www.udu.cas.cz/cz/sbirky/digitalizovane-prameny.

¹⁰ MOJŽIŠOVÁ Halína – OROSOVÁ Martina – PLÁVKOVÁ Viera, *Václav Mencl v archívnych dokumentoch Pamiatkového ústavu*, Bratislava 2000.

¹¹ Některé poznámky k cestám V. Mencla jsou doplněny o postřehy z orální historie – synovec ing. Václav Mencl či jejich studenti K. Benešová, H. Soukupová, H. Čížinská.

útržkovité záznamy na kouscích papíru, jindy obyčejné sešity, a v jednom případě i obsáhlý cestovní deník z jeho poslední dlouhé cesty do Persie v roce 1973.

Menclovy cesty jsou určeny letopočtem, tam, kde se jí v pramenech podařilo dohledat, i přesnější datací. Popis některých cest se podařilo rekonstruovat pomocí dochovaných Menclových „deníků“. Slovo deník je uvedeno v uvozovkách, protože se nejedná o souvislé deníkové zápisky v tom významu slova, jak je všichni známe. Jde vlastně o poznámky z cesty, tvořené přímo za pochodu, mnohdy je ze záznamu patrné, že jej autor psal tzv. na koleně, tedy přímo v terénu či za jízdy v dopravním prostředku. Na jeho písmu je to celkem dobře patrné, v některých případech se poznámky nepodařilo přečíst. Zápisky jsou nesouvislé, heslovité, většinou opatřené datem. Vzhledem k tomu, že někdy přicházelo k Menclovi mnoho vjemů najednou, jsou místy slova nedokončená, je pouze naznačeno a význam zápisu byl srozumitelný pouze autorovi. Vedle datace, počtu ujetých kilometrů, někdy s připojenými údaji o množství tankovaného paliva, jsou doplněny mnoha náčrtky, půdorysy, detaily architektonické výzdoby či jen čísla, jejichž význam my už dnes nepochopíme, ale pro Mencla byly vodítkem k jeho dalšímu pozdějšímu a již podrobnějšímu záznamu z výzkumu.

Cesty vykonané za studií

1925 – červen – Slovensko. Svou první výzkumnou cestu podnikl Václav Mencl jako student třetího ročníku architektury na ČVUT. Důvodem této první Menclovy cesty na východní Slovensko a tehdejší Podkarpatskou Rus byl zájem dr. Wirtha o tamější dřevěné kostely a o objasnění jejich historicko-architektonického původu. Doktor Zdeněk Wirth, který mimo jiné přednášel dějiny umění na ČVUT, tehdy hledal odpověď na otázku, zda přisoudit zdejší sakrální stavby k okruhu byzantské kultury a posunout výzkum v řešení věčné otázky Orient nebo Řím. Bylo to krátce poté, co se Slovensko a Podkarpatská Rus staly součástí nově vzniklé Československé republiky. Na cestu vyslal Wirth zkušeného dr. Wladimira Romana Zalozieckého,¹² tehdejšího docenta z pražského semináře dějin umění, ale především člověka, který dokázal přečíst nápisy a leto-počty na obrazech a ikonostasech, s úkolem tyto karpatské kostely zakreslit a zdokumentovat. Ukrajinec, původem z Haliče, se rovněž vyznal v pravoslavném i řeckokatolickém náboženství, stal se tedy pro svěřený úkol osobou více než povolanou. Nakonec, již v roce 1923 vykonal podobnou cestu na Podkarpatskou Rus za účelem sepsat zdejší památky.¹³ Jako pomocníka či spíše asistenta mu Wirth vybral tehdejšího studenta třetího ročníku architektury, dvacetiletého Václava

¹² Wladimir Roman Zaloziecki (1896–1959), historik umění. Narodil se ve Lvově (dnes Ukrajina), absolvoval Vídeňskou univerzitu (1918), na které později přednášel, od roku 1947 byl profesorem na univerzitě v Gratzu, kde také zemřel. Je autorem mnoha článků a knih, především o byzantské architektuře a starém křesťanském umění. Vyhledáno na <http://www.encyclopediaofukraine.com> [cit. 2022-10-15].

¹³ KOWALSKI Tomáš, *Počiatky ochrany súboru drevených kostolov na východním Slovensku*, Monument revue, 2018, vol 7, č. 1, s. 8, zde odkaz na NA, fond NA Pha, f. MŠ, šk. 260 – Presidium ministerstva školství a národní osvěty, č. 303 pres./23, 5. 2. 1923; vyjadrenie V. odboru, 19. 2. 1923.

Mencla. Ten už během studií projevils svou zručnost a schopnost pohotové přesné kresby objektu i jeho zachycení ve fotografii z různých úhlů, včetně drobných, ale důležitých stavebních detailů. Na cestu se oba vydali v červnu roku 1925, plány kostelů zaměřoval Mencl v měřítku 1 : 100 v půdorysech i příčných řezech, k nim pak zakresloval konstrukční detaily. Postřehy a zkušenosti z této cesty popsal o padesát let později ve svých publikovaných vzpomínkách na Slovensko s názvem *Ako sme začínali*.¹⁴ Oba výzkumníci vyrazili z Prešova směrem na sever na horní Šariš a přes Ondavskou vrchovinu na východ. Některé obce a osady, které prošli, uvádí Mencl jmenovitě: Makovice, Zboj, Topoľa. Přes vrchovinu došli až do Jasiny. Při této dlouhé a namáhavé cestě se Menclovi navíc dostalo od Zalozičského množství soukromých přednášek z architektury i historie.¹⁵

1926 – červen – exkurze posluchačů Vysoké školy architektury a pozemního stavitelství ČVUT v Praze do Pojizeří.¹⁶ Cesta byla zaměřena především na studium lidové architektury. Pod

Obr. 3. Studenti ČVUT na exkurzi do Pojizeří, 18. 6. 1926.

¹⁴ MENCL Václav, *Ako sme začínali I*. In: Pamiatky a príroda, Bratislava 1976, č. 2, s. 39–42. Články vycházely na pokračování po celý rok 1976 v tomto pořadí: č. 2, s. 39–42, č. 3, s. 39–42, č. 4, s. 39–42, č. 5, s. 39–42, č. 6, s. 39–42.

¹⁵ O smyslu této cesty srov. KOWALSKI, *Počiatky*, s. 8.

¹⁶ ANM, f. D. a V. Menclovi, i. č. 529 a i. č. 3049.

Obr. 4. VM u smírčího kříže v Markvarticích u Jičína, červen 1926.

vedením profesorů ing. arch. Karla Vávry¹⁷ a ing. arch. doktora Severina Ondřeje¹⁸ projeli studenti několik městeček a obcí v Pojizeří. Z této cesty se v Menclově pozůstalosti vedle jeho písemných poznámek dochovalo i neúplné album fotografií, jejich autorem byl některý z účastníků exkurze. Na některých snímcích je zachycen i sám Václav Mencl. Poznáme jej mezi studenty velice snadno, jako jediný měl pohodlné turistické oblečení: krátké sáčko, tříčtvrteční kalhoty, pletené podkolenky a kožené turistické boty.

1927 – Gemer, Zvolen – o prázdninách podnikl Mencl cestu za dřevěnými kostely na středním Slovensku. Doprovázela tehdy dva své profesory z české techniky Ausobského¹⁹ a Vávru. Podle již zmíněných Menclových vzpomínek se tenkrát rozhodl, že si v životě nekoupí automobil. Cestovali totiž pohodlně automobilem Tatra a ubytování byli v hotelích. Je třeba přiznat, že svou roli sehrál i věkový rozdíl, Zaloziček byl Menclovi přece jenom blíže. Při této cestě se nekonala žádná dobrodružství ani důvěrná setkávání s místními obyvateli a svéráznými faráři, které je při

¹⁷ Ing. arch. Karel Vávra (1879–1952), profesor ČVUT z Ústavu ornamentiky a stavební dekorace. Vyhledáno na <https://cs.isabart.org/person/5252> [cit. 2022-01-15].

¹⁸ Severin Ondřej (1889–1964), architekt, pedagog, projektant. Vyhledáno na <http://abicko.avcr.cz/2014/10/10/> [cit. 2022-11-07].

¹⁹ Ing. arch. Ausobský Antonín (1885–1957) – od roku 1921 mimořádný profesor na ČVUT v Praze, od roku 1928 řádný profesor architektonické tvorby a teorie a vývoje architektury. SEKYRKOVÁ Milada. *Ausobský Antonín* [online]. Historický ústav AV ČR [cit. 2022-01-15].

Obr. 5. Na vojně v Bratislavě, VM u hlavně, 1930.

předchozí výpravě tak obohacovalo a hlavně seznamovalo s historií a zvyky zkoumaného místa. Proto většinu svých budoucích cest s manželkou vykonali po Slovensku pěšky, případně na kole, aby nebyli o nic ochuzeni. I když to znamenalo, že museli nosit na zádech mimo jiné i těžké fotografické desky, neboť se tehdy fotilo pouze na velké formáty a ke kinofilmu byla ještě daleká cesta.

1928–1930 – vojenská služba v Bratislavě (sloužil zde u dělostřelců), během které Mencl v době osobního volna poznával nejen blízké okolí Bratislavy, ale jezdil i do vzdálenějších míst. Zároveň už tehdy pracoval pro Státní památkový úřad a tak zůstal ve spojení s dr. Zdeňkem Wirthem, kterému si posteskl, že všechny finance vydá za cestování. Dva měsíce sloužil u leteckého pluku v Piešťanech, odkud Wirthovi napsal: „*občas lítám v aeru a doporučoval bych to každému architektu; je to krása, vidět takovou nějakou barokní symetrickou dispozici shora nebo trencanský hrad; a až jednou budeme dělat soupisy slovenských okresů, opatřím si do nich i letecké fotografie od pišťanského pluku.*“²⁰

²⁰ ÚDU, f. Wirth Zdeněk, korespondence. Dopis V. Mencla, Piešťany, 6. března 1930.

Slovensko – pracovní pobyt 1930–1939

Ve Štátnom referátu pre ochranu pamiatok při povereníctvu školstva v Bratislavě, tedy v tehdejší památkovém úřadě, působil Václav Mencl od 1. dubna 1930. Jeho jednotlivé pracovní cesty zde není možné vyjmenovat, za dobu skoro desetiletého pobytu a z pohledu jeho funkce státního úředníka památkového referátu navštívil na Slovensku nesčetná místa. V Archivu Památkového úřadu Slovenské Republiky se z pracovního pobytu manželů Menclových na Slovensku, tedy z let 1930–1939, dochovala řada poznámek, zápisů a fotografií, pod kterými je Václav Mencl osobně podepsán.²¹ Jeho kresby, zápisky i fotografie se nacházejí na samostatných listech či v poznámkových blocích a skicářích, rozmístěné po celém archivu, netvoří samostatný celek, ale jsou většinou přiřazeny k jednotlivým objektům v archivu kreseb a plánů či ve spisové dokumentaci. Mencl neváhal pro své výzkumy použít v té době novou metodu, letecké fotografie, které si z titulu své funkce na památkovém úřadě vyžádal od fotografického oddělení Leteckého pluku č. 3 na Zemském vojenském velitelství v Bratislavě. Získal tak pro svůj výzkum cenný materiál, snímky zobrazující celé hradní a městské komplexy z ptačího pohledu.

Obr. 6. a Obr. 7. VM a manželka Dobroslava se psem Michalem na Děvínské Kobyle, 1935.

²¹ K tomuto tématu více GULDAN, *Kolokvium – passim*, MOJŽIŠOVÁ Halina – OROSOVÁ Martina – PLÁVKOVÁ Viera, *Václav Mencl v archivních dokumentech Památkového ústavu*, Bratislava 2000.

Obr. 8. VM s otcem, manželkou a E. Šamánkovou na Slovensku, před r. 1938.

Mimo to, že bylo jeho povinností shromažďovat, publikovat i archivovat všechny výsledky z výzkumu, nadšeně posílal soukromé zprávy o svých objevech a poznatcích v dopisech a lístcích do Prahy sekčnímu šéfovi Zdeňku Wirthovi, jak již bylo zmíněno výše. Vzhledem k tomu, že se jich dochovalo značné množství, můžeme si o jeho služebních i soukromých cestách udělat pestrý obrázek.

Pozornost tedy věnujme jeho dlouhodobějším soukromým výzkumným cestám. Během Menclova pracovního pobytu na Slovensku, tedy až do roku 1939, věnovali manželé Menclovi své volnočasové aktivity a také dovolené cestování po celém jeho území. První společné léto na Slovensku strávili v Banské Štiavnici, jak jinak než prací, zaměřovali zde stavební památky. Dobroslava Menclová, v té době na volné noze, byla svému manželovi zdatným pomocníkem. Pomáhala mu se zaměřováním navštívených objektů a hlavně pilně zakreslovala jejich plány. Později se k nim na prázdninové cesty přidal po svém předčasném odchodu na penzi i Menclův otec, bývalý úředník městského úřadu v Plzni, ing. Václav Mencl (26. 10. 1874 – 22. 12. 1967). Ten po dokončení studia na plzeňském reálném gymnáziu absolvoval obor stavitelství Vysokého učení inženýrského na České vysoké škole technické, ukončil jej státní zkouškou v roce 1897. Nastoupil do Plzeňského městského úřadu, jeho technického oddělení, kde se postupně vypracoval až na místo ředitele městského stavebního úřadu, nakonec byl jmenován ústředním

Obr. 9. VM v Bardejově, 10. 7. 1936.

ředitelem technických úřadů města Plzně. Měl na starosti mimo jiné například regulaci řeky Radbuzy a dohled nad stavbou a provozem všech plzeňských mostů. Ze zdravotních důvodů požádal v roce 1932 o předčasné propuštění do důchodu. V jeho osobním spise je uvedeno, že byl „jeden z nejlepších a nejkvalifikovanějších úředníků města Plzně“.²² Z výše uvedeného vyplývá, že svými technickými zkušenostmi z oboru stavebnictví dvojici Mencl–Menclová kvalifikovaně doplňoval a byl jim skutečným pomocníkem. V roce 1932 společně projeli celý Hont (slovenský region na hranicích s Maďarskem), v roce 1933 strávili prázdniny na letním bytě v Liptovském Hrádku, Menclovi se při této příležitosti podařilo ještě pracovně objet všechny vesnice na Spiši. Ve svých pamětech vzpomíná Mencl i další prázdninové cesty, při kterých prochodili oblasti Turec, Liptov, Spiš a Gemer. Již bylo zmíněno, že Mencl nechtěl, když to nebylo z časových či provozních důvodů nutné, používat ke svým poznávacím a výzkumným cestám automobil, proto většinu svých prázdninových cest podnikali pěšky. Jedinou cestu pronajatým autem vykonali s manželkou v roce 1936 z Bratislavy na úplný východ Slovenska a na Podkarpatskou Rus, aby zdokumentovali i poslední, nejvzdálenější a těžko přístupné oblasti a Dobroslava Menclová

---

²² Archiv města Plzně, osobní spis ing. Václav Mencl, OS 112, rok 1932.

tak mohla dokončit svůj výzkum slovenských hradů.²³ Mencl tak vycházel vstříc profesnímu zaměření své ženy, která slovenské hrady za dobu jejich pobytu zdokumentovala a zaměřila téměř všechny. Podle Menclových slov měla jeho žena Dobroslava zpracované celé slovenské hrady včetně plánové a fotografické dokumentace a archivních výzkumů. Je velká škoda, že se po skončení druhé světové války a návratu Slovenska zpět do Československa nepodařilo toto dílo vydat. Slovensko bylo začátkem 20. století zemí z hlediska památkové architektury územím až na výjimky neprobádaným, a tak byl na mnohých místech Mencl průkopníkem mimořádně významným. I jeho zásluhou bylo na území Slovenska do památkové péče zasvěceno mnoho studentů z první slovenské univerzity – Univerzity Komenského. Podařilo se mu tak vychovat generaci mladých vědeckých pracovníků, která byla schopna pokračovat v jím započaté práci. Své pracovní a později, po druhé světové válce, i další badatelsky a výzkumně zaměřené pobyty na Slovensku cílil Mencl ke zmapování nejen románských a gotických památek, ale i lidové architektury.

1930–1933 – vykopávky v Nitře – sem dojížděl Mencl každé úterý a pátek z Bratislavy – výstupem z tohoto výzkumu se stalo několik článků, které Mencl publikoval samostatně či jako příspěvek *Stredoveká architektúra na Nitrianskom hrade* do sborníku, věnovaného městu Nitra a památce knížete Pribiny.²⁴ Právě výzkum v Nitře a jeho výsledky, které neodpovídaly očekávanému výstupu (byl očekáván nález Pribinova kostela), a také Menclova neústupnost a zodpovědný vědecký přístup, posunuly Mencla mezi bratislavskou vědeckou společnost, mimo jiné se spolu s manželkou stali členy Učenej spoločnosti Šafárikovej.²⁵

1932–1936 – výkopy na hradě Děvín (spolu s manželkou Dobroslavou). S ohledem na vzdálenost Děvína od jejich tehdejšího bydliště v Račistorfu (dnes už je Rača součástí Bratislavy) se dá předpokládat, že na místo výzkumů dojížděli. Ostatně do Bratislavy museli z Račistorfu v každém případě vlakem.

1932 – čtrnáct dní na začátku podzimu, přesně nedatováno, strávili Menclovi při vykopávkách na hradě Bzovík (románská architektura), ubytováni byli v Banské Štiavnici.²⁶ Výsledky z výkopů a výzkumu byly Menclm publikovány v roce 1935.²⁷

²³ *Ako sme začínali IV.*, s. 40; dále ÚDU, f. Wirth Zdeněk, Dopis D. Menclové Z. Wirthovi, Račistorf (dnes Bratislava-Rača), 27. září 1926.

²⁴ *Nitra, dejiny a umenie Nitrianského zámku*, ed. Jan Hofman, Spolek sv. Vojtěcha, Trnava 1933. Menclův článek na s. 59–99.

²⁵ *Ako sme začínali III.* – In: *Pamiatky a priroda*, 1976, č. 4, s. 40.

²⁶ *Ako sme začínali III.* – In: *Pamiatky a priroda*, 1976, č. 4, s. 39.

²⁷ MENCL Václav, *Premonštrátsky kláštor Bzovík s kostolom sv. Štefana*. In: *sMS, časť III.*, *História*, ed. F. Hrušovský, roč. XIII, 1935, č. 40, s. 402–416, obr. příloha 7 půdorysů, 8 foto.

Obr. 10. Cisterciácký klášter Zwettl, kresba D. Menclové, 6. 6. 1933.

1933 – duben – krátká cesta na dovolenou po Rakousku, cisterciácké kláštery (Neuberg, Zwettl, Tulln etc.).²⁸

1935 – Maďarsko – Ják, opatství s románským kostelem.

1936 – prázdninová cesta na východní Slovensko a Podkarpatskou Rus – výzkum hradů – vypůjčeným automobilem. „*Dokončili jsme letos a dovršili svou 18tidenní cestou autem všechny hrady na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Máme ode všech – pokud ovšem za to stojí a je z nich něco zachováno něco víc než zbytky základů, půdorysy, fotografie a popisy.*“²⁹

1937 – pro výstavu Staré umění na Slovensku, pořádanou Uměleckou besedou ve Vladislavském sále na Pražském hradě v létě roku 1937, dostal Mencl úkol jako garant prezentovat středověkou architekturu na Slovensku, jeho manželka architekturu 16.–18. století.³⁰ Ačkoliv byl

²⁸ ANM, f. D. a V. Menclovi, i. č. 3180. Obrázky klášterů kreslené D. Menclovou jsou datované v červnu.

²⁹ ÚDU, f. Z. Wirth. Dopis D. Menclové, Račistorf (dnes Bratislava-Rača), 27. září 1926.

³⁰ Podrobně o celé výstavě OROSOVÁ Martina, *Návrat k výstavě Staré umění na Slovensku* (Praha 1937). In: Ročenka Slovenské národní galerie v Bratislave, 2011, s. 55–69.